

Expoziția jubilară

Propunându-ne să împărtășim aici câteva considerații generale asupra expoziției inaugurată în capitala țării la 6 Iunie 1906, o întrebare peste care nu putem trece, ne întimpină din chiar capul locului: Care este numele acestei expoziții și prin urmare caracterul ei distinctiv?—Răspunsul nu este tocmai ușor.—Pe când în buletinul ei de naștere—legea din 12 Mai 1905—expoziția este declarată *națională*, actele posteroare ale comisariatului o numesc *generală*, iar reclamele bizantin stilizate pentru uzul străinilor, le-o recomandă drept o *exhibitio daco-romana*.

Această incertitudine în chiar starea civilă a expoziției învederează, ea singură, lipsa unei concepții bine definite în capetele celor care au creat-o.—De unde intențiunea primordială a guvernului, lămurit împărtășită de d. ministru Ion Lahovary într'a sa expunere de motive, era să ne înfățișeze dezvoltarea progresivă numai a Românilor din regat, în chip însă retrospectiv:—„trecutul dela 1866, față cu prezentul dela 1906“, zice d-sa acolo clar și categoric,—pentru care sfârșit se găsisse cu drept cuvânt prea îndestulătoare suma de 1,600.000 lei;—germenul exhibitiv începe a lua proporții din ce în ce mai mari, cu cât se încuibează și incolțește mai adinc în craniul d-lui dr. C. Istrati, numit comisar general abia la 20 Maiu 1905, dar funcționind încă de la 5 Maiu, la Senat, ca raportor al legii organice. Acolo într'adevăr, în raportul prezintat maturului corp, spre a justifica poate mai energic importanța creditului cerut, d-sa introduce pentru prima oară—și încă în prima linie—considerentul aniversării a 1,800 ani de la constituirea naționalității noastre, lăsind numai pe al doilea plan jubileul regelui actual... Pentru o asemenea îndoită serbare, negreșit că expoziția *națională* întrezărită de guvern și aprobată de parlament, trebuia să pară cel puțin meschină venerabilului, dar fugosului, comisar general. De aceea, chiar de a doua zi, vedem apelerile sale trecind frontiera spre a chema ca participanți la expoziție pe Români de pretutindeni, din Bucovina și Istria și Transilvania, ca și din Basarabia or

Macedonia, ba până și pe acei din județul Dorohoiu, al cărui teritoriu — se știe — nu se bucură încă de legile constituționale sub care trăiesc supușii M. S. regelui Carol și cărui județ, pentru acest cuvânt desigur, i s'a impus ridicarea unui pavilion osebit... Negreșit că nu noi sîntem chemați a dezaproba nici sentimentele iridente și nici ironia, prea bine plasată, a onoratului comisariat. — Dar... lucrurile nu s'au mărginit aici.

Fie din lipsa unui suficient studiu prealabil al roadelor și comorilor acestui pămînt, lipsă care inspira groaza că munca rominească nu ar putea popula în chip mulțumitor spațiul celor 36 hectare, fixat, cumpărat și expropriat pentru expoziție; fie poate și din pricina mai banală că „pofta vine mîncînd”, — mai ales cînd alții plătesc cheltuelile, — comisariatul general nu se mai mulțumește nici cu această *exhibitio daco-romana* și atunci, consultînd probabil pe ilustrul arheolog d. Gr. G. Tocilescu, sau poate *spiritul* altor istorici mai moderni, dar nu mai puțin practici, descopere înfine că Romînia împlinește, în anul expoziției, 30 ani de independență și 25 de regalitate... În asemenea nouă condițiuni, se înțalege că nici activitatea rominească și nici chiar cea daco-romană, privite în sine, nu mai erau suficiente spre a comemora împătrita aniversară. Trebuia ca această activitate să se manifeste nu numai retrospectiv, ci și *comparativ* cu aceia a altor neamuri, spre a se învedera că regatul romîn își merită locul cîștigat cu arma în mînă, și în nu mai puțin singerosul *struggle for life* economic al națiunilor. De aici, punerea în mișcare a tuturor mijloacelor diplomatice și împrăștierea la cele patru vînturi a reclamelor desperate, spre a se aduce la această luptă de întrecere nu numai pe străinii din țară — care trebuiau firește să găsească un loc ospitalier chiar și într'o exhibiție nu-mai daco-romană — ci și pe străinii de pe tot restul pămîntului... Și așa se face că, în afară de Aziaticul caudat care melancolic își expune *chinezăriile* sale în pustiul pavilionului internațional, vizitatorii expoziției mai pot vedea acolo și încă alte *trei* pavilioane străine, care — în treacăt fie zis — nu reprezintă nici măcar a treia parte din numărul țărilor cu care noi ne aflăm în mai strînse legături economice!

Urmărind această evoluție a germenului exhibitiv, ajungem la concluzia următoare: Expoziția inaugurată la 6 Iunie 1906 nu este națională, fiind că între participanți figurează — cea ce este bine — și Romîni de alte naționalități; nu este nici o *exhibitio daco-romana* pentru că iau parte la dînsa și străini de neam din alte state; și nu este nici internațională, pentru cuvîntul că nu vedem acolo reprezentate de cit trei țări străine: Austria, Franța și Ungaria. Ea apare dar ca o expoziție *sui generis*, fără concepție unitară, înfăptuită la întimplare, prin stratificarea succesivă a diferitelor aluviuni de idei, poftes sau interese, fără caracter bine hotărît și căreia, prin urmare, nu i se putea da de cit o etichetă anodină, ca de pildă cea de expoziție *generală* ce nu ne poate spune nimic alt, de cit doar atît: că ne aflăm în fața

unei exhibițiuni care nu are nimic... special. De aceea, noi preferăm să ne ocupăm de dînsa sub numele de expoziția jubilară, care, dacă nu corespunde nici el cuprinsului, ne arată cel puțin că acesta a fost organizat, de cătră acei care se aflau în fruntea trebilor publice, cu prilejul jubileului de 40 ani al primului rege român.

I

După aproape trei luni de la inaugurarea oficială, și cu mai puțin de două luni înainte de închiderea ei definitivă, — care trebuie să urmeze la 1 Noembrie — expoziția jubilară este înfine aproape complet înfăptuită. Zicem *aproape* numai, pentru că unele pavilioane sînt încă în construcție, baloturile de curînd sosite împiedică intrările secundare ale altora, grajdurile animalelor rămîn încă să se populeze; iar pe de altă parte, abia acum, după o experiență trimestrială, au început să se expulseze acele instalațiuni, de o estetică dubioasă, care ne rîpeau frumoasa perspectivă a expoziției precum și minunatele ei vederi de *ensemble*, pe care le putem gusta, acum, fără nici o cheltuială suplimentară din partea comisariatului. Voim să vorbim mai ales despre acel așa numit *port-Arthur*, unde, la adăpostul unor pinze și tinichele primitiv zugrăvite, implintate în chiar inima expoziției, și după perdeaua aceia de o culoare îndoelnică ce ne închidea vederea complectă a lacului, se înfățișa simulacrul acela de lupte navale, miniatură care făcea deliciile doicilor și ale reprezentanților viitoarelor generații.

Se pot lăsa însă la o parte aceste imperfecțiuni trecătoare acum cînd, în faza ei finală, expoziția poate fi judecată definitiv. — Judecată?... se va întreba cetitorul impacient. Și, gîndindu-se atunci la bogăția și varietatea produselor aduse, parcă de ape, în cîmpul Filarelului, va exclama poate cu sarcasm: „Credeam până acuma că roadele activității omenești pot fi spre lauda ori hula acelor care le produc, dar nu știam că ele pot crește ori micșora și meritul celor însărcinați să ni le înfățișeze numai!” — Ei bine, cetitorul impacient se înșală. Ca ori-ce operă omenească, expoziția poate fi și ea judecată. Și încă din mai multe puncte de vedere.

Expozițiile nu iesă, din pămînt, fără cheltuială, și, în istoria întregă a acestor manifestațiuni, noi nu cunoaștem decît una singură — engleză — care să nu fi dat deficite însumate. Iar deficitele acestea se acopăr prin impozite care, în toate țările din lume, se adună picătură cu picătură din sudoarea celor mulți. Așa fiind, dacă suma primitiv alocată de parlament nu ar fi fost depășită, poate că fie-care ar fi jertfit cu mulțumire porțiunea cerută din necesarul său pentru această solemnitate jubilară, mai ales că, în schimb, guvernul M. sale a avut prudența să consacre o sumă încă ceva mai mare — tot din visteria țării, bine înțales — pentru

acel fenomenal și corelativ dar făcut țărănimei și cunoscut sub numele de spitale jubilar!—Drept este: nici o-dată închipuirea omului nu ar putea întrece în ironie brutala apropiere a faptelor.—Din nenorocire, suma afectată la început a fost cheltuită aproape înzăcit: 14 milioane, zice-se, mai cit pentru expoziția *internățională* din Milano, adică peste 2 lei de suflet, sau 10 lei de fie-care vatră... chiar *neluminoasă*.—Se poate dar îngădui ca expoziția să fie judecată și din acest punct de vedere, fie de cătră chiar înalta curte de conturi, fie numai de vetrele mult mai puțin înalte, dar solvabile mereu,—după cum vor fi fost violate numai paragrafele legii de contabilitate, sau chiar înseși interesele vitale și imediate ale țărănimei, care alcătuște cinci șăsimi din întreaga populațiune a țării.

Dar—și aceasta este adevărat—sînt unele sacrificii care, ori cit de crude și neomenoase ar fi ele pentru moment,—războaiele de pildă—pot aduce totuși foloase neasămuit mai mari, într'un viitor mai mult sau mai puțin depărtat... Această însămnă că expoziția jubilară poate, și chiar trebuie, să fie judecată și din punctul de vedere al foloaselor ei ulterioare, în raport cu acele jertfe impuse vistericii și prin urmare întregii noastre economii publice.—Din acest punct de vedere, dacă ținem samă că produsele minunate ale agriculturii rominești sînt de multă vreme foarte favorabil cunoscute, prețuite și cumpărate în toate țările de import unde cheltuelile de transport le îngăduie să străbată, așa că, mult timp încă, ele nu ar mai fi avut nevoia unei reclame costisitoare; iar, pe de altă parte, că industria noastră abia acum începe a scoate la lumină, din feșile sale luxuos protecționiste, membrele-i vinjoase,—apoi, se pare că ar fi trebuit să ne dăm toată osteneala spre a pune în evidență tocmai produsele acesteia din urmă, pentru a le concura pe cele străine. Dar atunci, expoziția ni s'ar fi înfățișat cu totul altfel!—În loc să ne fi pus la întrecere, ca broasca puțină la mînte, cu Austria, Franța ori Ungaria, spre a ieși umiliți față de organismele industriale fie mai bogate, fie vechi chiar de mai multe veacuri, ar fi trebuit să vedem în incinta expoziției noastre tocmai pavilioanele statelor acelora care lipsesc cu desăvîrsire: ale țărilor din Balcani și din Orientul mai depărtat căci, față cu acestea comparațiunea ar fi fost.—poate—prielnică nouă și, în tot cazul, de acolo numai poate fi vorba să ne vie foloasele economice, urmărite prin expoziția jubilară. Dar, chestiunea este prea specială pentru a putea stărui aici mai mult asupra ei, mai ales cînd organizatorii expoziției au tot dreptul să ne spuie că, în cumpăna lor, mai greu de cit cele economice, au cîntărit foloasele morale.

Negreșit că nici un bun Român nu a putut rămînea nepăsător la acele calde efluvii care, cu prilejul expoziției jubilar, s'au revărsat asupra țării noastre din toate cele patru unghiuri ale Daciei

îmbucățite prin violențe. Și aceasta, chiar și dacă numărul vizitatorilor daco-romani, cu toate sacrificiile făcute, nu ar fi atins nici zăce mii!.. Ochii noștri au vărsat lacrimi fierbinți de bucurie văzînd cum în jurul *inteligențelor* lor, Ardeleni și Bănățani, Băsărăbeni și Bucovineni, Făgărășani și Macedoneni, cu căciula lor țurcănească și cu fluerile estetic înfășate în negriile lor tirsine, au descălecat rînd pe rînd pe peronul gării de nord, desprînși parcă chiar atunci de pe *columna* divului Trajan... Dar nici umbră de îndoială nu poate fi că aceia ce i-a minat de la vetrele lor, chiar cu conștiința suferinților de mini, nu au fost nici palatele somptuoase din cîmpul expoziției, nici mărfurile acolo adunate, prea scumpe pentru puterea și nevoile lor, nici acel *watter-chule* dătător de senzații violente, nici cazinul unde am ținut să expunem cel mai rușinos dintre vițiile noastre și, cu atît mai puțin, acel ciotoros și indigest *tobogan*: al comisariatului general. Nu; căci ceia ce mină mulțimea însetată nu este atîta curiozitatea lucrurilor concrete, ori-care ar fi raritatea sau înșămănatatea lor, pe cît dorul întrupării unor idealuri visate de veacuri și încălzite de generațiuni... Puțini, desigur, sînt în lume acei care vor fi simțit nevoia de a vedea măreata exhibițiune geologică de la Valparaiso, pe cînd, nu poate fi nicăiri suflet daco-roman care, chinuit de nevoia organică a întregirii sale într'o unitate superioară, să nu fi aspirat a vizita România, în anul de la Trajan 1.800. Și îndoială iarăși nu încapă că aceia ce frații noștri au văzut la Filaret, nu poate fi nici pe departe comparat cu aceia ce au simțit la Sinaia, apropiînd pe cel mai înalt slujbaș al țării, pus acolo ca să simbolizeze unitatea neamului românesc.. Iată de ce ni se pare o desăvîrșită absurditate, din punct de vedere logic, și o adevărată nelegiuire din punct de vedere larg românesc, a atribui ca efect al unei trecătoare expoziții, fie chiar jubilară, un fenomen numai concomitent și care, în alte anume împrejurări viitoare, se va reproduce desigur cu o potențialitate incomparabil mai mare, pentru că are cauze atotputernice și rădăcini ce în veci nu pot pieri!

Dar, fiindcă înzăcirca cheltuelilor s'a pus în legătură cu acel sentiment al cărui nume nu ar trebui luat niciodată în deșert, să ne fie îngăduit a evalua mai deaproape ciștigurile morale ce am realizat în această direcțiune. Prin însăși firea ei, o expoziție este negreșit mai mult o înfățișare de lucruri concrete; chiar bine organizată, ea nu poate da o idee completă de cît doar despre producțiunea bogățiilor, pe cînd, numai unui ochiu ager și bine exercitat, îi este permis să descopere—într'o asemenea sinteză economică—șartul consumațiunii și prin urmare și al împărțirii bunurilor între producători... Noi ne dăm prea bine samă că acei care au promovat și încurajat—din țară—vizitele daco-romane, se bizuiau mult pe această însușire negativă a oricărei expoziții; dar, dacă ei ar fi fost în stare să prevadă cu inteligență toate împrejurările și urmările mai depărtate ale foloaselor morale cu care încă se fălesc,—ar fi trebuit atunci,

dacă nu puteau face ca oaspeții noștri să traverseze România în cuști închise și fără ferestre, să organizeze cel puțin pentru uzul acelor și în înțelegere cu direcția C. F. R., convoiuri care să i aducă aici cu iuteala fulgerului, și numai în puterea nopților celor mai adinci... Dar așa?... Vorbii-ați careva cu acei Bucovineni ori Băsărăbeni care, spre a ajunge în capitala strălucită a țării, au străbătut, pe îndelete și în toată lungimea lor, acele bogate șesuri moldovene pe care ici și colo le pătează sărăcia groaznică a satelor noastre, a căror înfățișare ar trebui să ne stoarcă lacrimile tuturor?—Bieții oameni—săraci și ei în țările lor mînoase—nu se mai puteau stăpîni de a se minuna: cum poate trăi fratele lor moldovan într'acele bordeie abia întrezărite, pîpernicite și fără soare pe care, chiar la dinșii, însăși vitele le-ar ocoli! Și, nebănuind desigur că ei vorbesc la felu cu boerul nostru Golăscu, de la începutul veacului trecut, comparînd numai comorile din cîmpul Filaretului cu mizeria celor care le produc muncind, ș'au repetat negreșit în sinea lor, suspinînd, bătrîna zicătoare moldovenească: *bună țară—ră tocmală!*... N'am cetit noi oare cu toții, acuma de curînd, într'un manifest tipărit în numele poporului băsărăbean, asemenea vorbe dureroase pentru organizarea noastră internă de popor civilizat, liber și de sine stătător?—Iată cam de ce natură vor fi foloasele morale ce vom culege, pe urma expoziției jubilar, în *această* direcțiune...

Fiindcă ne aflăm însă aici la acest capitol, al foloaselor expozițiunii, se cuvine-încăi să-l istovim. Și s'o facem aceasta cu toată sinceritatea pe care ne-o datorim ca oameni întregi la minte—*sine ira et studio*—stăpîni pe sine de a schimba fața dure-roasă a lucrurilor...

*

În divergență cu unii critici—autorizați prin procuri în regulă—și chiar cu prețul infam de a fi trecuți, de cătră alții, în rîndul acelor pseudo-democrați care ș'au instrinat mai puternic ditirambul lor interesat în onoarea expoziției jubilar, noi ne vom permite a înșira aici foloasele reale și imediate, ale expoziției din 1906, despre care, după știința noastră, până acum nimeni nici nu a pomenit.

Se știe că Românii își cunosc foarte puțin țara lor nu numai din punctul de vedere al pitorescului, ci,—cu toate cursurile oficiale de geografie economică și cu toate publicațiunile, nețăiate, ale iluștrilor noștri economiști,—chiar din punctul de vedere al utilului. Dacă făina ori ghiudemul «de Botoșani», sau în genere rachiul „de Moldova” și alte fabricațiuni de peste Milcov sînt astăzi apreciate chiar de cele mai pretentioase gospodine din capitală, nu este mai puțin adevărat că toate aceste fabricate sînt mai mult numai teoretic cunoscute în celelalte părți ale țării, după cum și produsele alimentare nu ntenesți sînt foarte puțin populare în Moldova, care consumă încă din belșug

perjele Bosniacilor ori mazerea adusă în conserve deadreptul de la Paris... Iar dacă de la industria alimentară trecem la îmbrăcăminte și mobilier, fierărie ori sticlărie, etc. etc., apoi se știe că oamenii cu dare de mină—dacă n'au început încă să-și spele rufele la Londra, unde 'și primenesc deocamdată numai principiile lor constituționale,—au rămas totuși credincioși consumatori ai Occidentului, se îmbracă la Paris ori Viena, se mobilează la *Maple & Co. Limited* ori aiurea, și preferă încă să plătească în consecință mărfurile străine, ignorând cu desăvârșire progresele ce au realizat în anii din urmă diferitele aceste ramuri de industrie națională. Chiar vitele—intr'o țară unde au alita cătare pentru toate serviciile!—abia de cîțiva ani au început a fi remarcate și mai intensiv transportate, din nordul țării, în celelalte părți ale României.

Ei bine, spre a lupta împotriva unei așa benevole sinucideri, nici o armă nu poate fi mai eficace de cît însăși apropierea consumatorilor de producători—in dauna intermediarilor interesați—prin succesive exhibițiuni naționale făcute cu cheltueli modeste și fără palate monumentale dar care, dat fiind mersul nostru intens progresiv pe calea industrială, ar trebui repetate cel puțin în fiecare deceniu. Ca o ilustrare a afirmațiunii noastre, ar putea servi o cît de superficială inspecțiune a cîmpului de la Filaret, unde vizitatorul ar rămînea uimit văzînd marelă număr al obiectelor reținute de cumpărători—in mai puțin de două săptămîni s'a desfășurat a patra parte din cele 160 vite aduse din județul Dorohoiu—precum și aflînd numărul încă mai însemnat al comandelor făcute direct producătorilor, după mărfurile expuse și vîndute din vitrine și galerii.

Îată cel mai însemnat folos material—dacă nu poate unicul—al expoziției jubilară. Vom releva și pe acel moral.—Această fericită țară pe care noi cu toții, numai cu mîndrie o numim România, hrănește—pe unul mai bine, pe altul mai prost *)—două popoare cu desăvârșire deosebite, aproape străine: care afară doar de origina lor—și încă!—nu au aproape nimic comun, care abia se cunosc și—poate numai de aceia—se iubesc așa de puțin, care au evoluat în grade și împrejurări foarte neegale și care nu totdeauna se înțeleg în ale lor cele două limbi materne: populațiunea *rurală* și cea *urbană*. Expoziția le-ar fi putut intru cîtva apropia sufletește... Acolo să fi venit țărănimea noas-

*) Numai ca un document quasi-oficial dintre cele mai recente, privitor la această fundamentală chestiune, cităm aici memoriul adresat *chiar* d-lui comisar general al expoziției și publicat în broșura cu titlul: *Hrana săteanului român* de d. dr. A. Urbeanu, în care, la pagina 19, citim: „Săteanu! român nu numai că n'a evoluat—in cei din urmă 40 ani—spre o hrană mai bună, mai substanțială, ci dimpotrivă a trebuit să se acomodeze unei alimentații din ce în ce mai redusă, *inferioară cantitativ și calitativ celei din trecut, înfruntînd cu primejdia sănătății sale foamea cronică*.”—Această încheiere este scoasă, acolo, din bogatele date statistice.—(Vezi și documentatul studiu „Alimentația țărânului” de d. dr. N. Lupu, în *Viața Românească* V. I. No. 3 pg. 217).

tră spre a-și da samă de puterile ei producătoare, de forța și prin urmare de însemnătatea ei determinantă în țară, însemnătate care i se cuvine și în stat, și tot acolo să fi învățat ea a cunoaște din diferitele pavilioane—citez la întâmplare: „Cazino“, „Mode și confecțiuni“—întrebuințarea ce o facem noi cu bogățiile în care ea și storce vлага trupului și a sufletului. Tot acolo să se fi coborît orășănimea noastră spre a învăța să priceapă și să iubească acea «talpă» pe care noi cu toții călcăm nepăsători și care—ori ce s'ar zice—este roasă și se istovește nu atât de propriile ei viții, pe cât de acele ale însăși organizării noastre economice și politice; iar florile acele alese și chintesențiate care au răsărit acum de curind din gunoiul vieții noastre materialiste, vorbim de sutele de membri ai celor două societăți pentru protecțiunea animalelor, a căror sensibilitate potențiată umple codrii țării—și o galerie a expoziției—cu „cuiburi pentru pițigoii“,—să binevoiască a se coborî în lumea noastră, mai puțin poetică dar mai vrednică de milă, și să organizeze cit mai multe secții S. P. A. pentru progenitura bipedelor de la țară care—se știe*)—se stinge încă cu zile!

S'a făcut ceva—este adevărat—pentru apropierea sufletească de care pomeneam: reducerea transportului pe calea ferată și punerea căzărnilor spre găzduire la îndemîna celor sosiți în capitală; dar aceasta este prea puțin, pe cînd nici o generozitate nu ar fi fost prea mare, dacă era vorba să se lucreze în spre apropierea de care ne ocupăm. Ar fi trebuit să se ție samă de inerția ruralilor și să nu se lese totul numai inițiativei private: cu zecile de mii să fi venit sătenii la expoziție spre a se îndruma către solidaritatea națională... Căci—nu ni se pare încă banal a o repeta—pulerea de viață a unui organism nu atîrnă atât de vitalitatea, chiar exhuberantă, a citorva celule ori cit de bine nutrite, pe cât de solidaritatea organică a tuturor părțicelilor întregului, până la care singele nutritiv să poată ajunge cu o egală intensitate de viață. Și, spre a încheia iarăși cu o figură științifică, trebuie să ne deprindem cu ideea că noi, până nu vom ajunge la o asemenea organizare internă, nu vom putea fi niciodată aceia ce aspirăm: un centru de gravitate, serios și efectiv, pentru Romîni tuturor spațiilor geografice...

II

A privi expoziția numai din punctul de vedere financiar și utilitar, adică a i cumpăni foloasele problematice, chiar și pe acele morale, cu cheltuelile însemnate și pozitive ce s'au făcut pentru înfăptuirea ei, într'un moment economic cînd trebuiau să pri-

*) În nordul țării, aproape jumătate din numărul copiilor mor înainte de a fi implinuit cinci ani de viață. (Vezi și Cronică internă de C. Stere în *Viața Romînească* V. II. No. 6 pg. 491).

meze alte nevoi, esențiale și după noi chiar vitale pentru țară, —este negreșit a o judeca în chip numai cu totul unilateral. Trebuie să ni se recunoască însă că această latură este cea mai importantă, de vreme ce stă în legătură cu întreaga noastră politică economică și financiară, a cărei îndrumare și răspundere cade nu asupra unui comisar ori-care, ci asupra întregului guvern al maiestății sale. De aceea, noi nici nu ne îndoim că discuțiunea aceasta va fi reluată în cele două camere și că vom auzi înfine, acolo, motivele puternice pentru care expoziția, fără incuviințarea parlamentului, a fost transformată din retrospectiv-națională în general-anodină, înzăcindu-i-se astfel cheltuelile, fără alt folos pentru țară, de cît doar onoarea de a ne fi luat la întrecere cu Austria, Franța și Ungaria, pe hipodromul marilor și micilor industrii... Nu ne îndoim însă iarăși că autoritatea necontestată a d-lui prim-ministru, și a colegului său de la domeniul agriculturii și industriei, va triumfa lesne acolo asupra tuturor scrupulelor noastre,—pe cînd onorabilul vistiernic al țării, cu acel cald și micunat dar oratoric pe care cu toții i-l cunoaștem și recunoaștem, și în același timp cu aceiași egală competență cu care vorbește despre *omne re scibile* ca și despre *quibusdam aliis*, va ști să smulgă aplauzele atotiertătoare ale junilor noștri parlamentari, care vor rămînea muți de admirație în fața porții monumentale—și încă nouă—a expoziției...

Această chestiune fiind dar deocamdată clasată, să trecem de la critica *economică* la cea *tecnică* cercetînd cum, o-dată înfăptuită, ni se prezintă expoziția din punctul de vedere estetic și instructiv —Spre a lămuri mai bine pe cetitor, vom stărui aici asupra rostului imediat al unei expoziții în genere—despre scopurile ei mai îndepărtate ne-am ocupat până acum—și vom căuta să vedem cum l'a realizat d. dr. C. Istrati și cu colaboratorii săi căroră, în această ordine de lucruri, le va reveni întreg «folosul și ponosul», de oare ce, din cauza competenței mai sus recunoscute, controlul autorității superioare chiar de ar fi existat, nu s'ar fi putut totuși exercita decit într'o formă cu desăvîrșire platonice.

*

Privită chiar numai ca un simplu număr al festivităților jubulare—și rezervînd pentru mai departe ori-ce considerații estetice—o expoziție nu poate fi tratată ca o simplă *kermesse*, în care să domine numai pitorescul, dobîndit prin năvala întreprinzătorilor de distracții emoționante sau spectaculoase, ori prin concursul capricios al producătorilor, veniți acolo să și desfacă mărfurile lor *stante pede*. Scopul ei este în primul loc a instrui și trebuie deci organizată în consecință.—Dacă omul studios și înzestrat cu o oare-care imaginație ar putea, la nevoie, să și facă o idee aproape de adevăr despre producțiunea unei țări și în chip cantitativ, după tabelele statistice, tablourile grafice, etc. și

în chip calitativ, după reproducerea în pictură, acuarelă și fotografie, după rezultatele diferitelor analize publicate în monografiile specialiștilor,—mijloace de care se poate zice mai degrabă că expoziția noastră a abuzat,—același lucru și din diferite motive, nu'l poate face nici consumatorul care dorește să se aprovizioneze în condițiunile cele mai avantajoase, nici producătorul doritor să se puie în curent cu procedeele cele mai nouă ale meseriei lui. Și expoziția se face doar pentru acești din urmă, căci dacă savanți nu putem fi cu toții, cu toții producem și mai ales consumăm!

De aceia expoziția, înainte de toate, se cuvine să apară ca o lecțiune vie a lucrurilor. În primul loc, să fie completă și bine proporționată în înțelesul acela ca, în raporturile lor reale, ea să oglindească toate ramurile de producțiune ale țării, fără ca prin aceasta să se coboare însă la nivelul unui simplu bazar. În acest scop, trebuie ca o selecțiune inteligentă să prezideze la colectarea a tot ce poate interesa trebuințele noastre, de la cele de ordine fizică până la cele mai înalte, și, spre a cruța spațiul necesar—precum și timpul vizitatorului serios—să elimineze fără de milă tot ce are numai un caracter banal exhibitiv, ori poate satisface sentimentul unei curiozități doar sub-urbane.—Nu vom uita nici o dată acele exerciții lugubre ale unui artist capilar—portrete și tablouri «din păr adevărat de om»—expuse în pavilionul meseriașilor, de unde lipsește însă o satisfăcătoare expoziție a încălțăminteii, cu care capitala se poate totuși mândri, deși necunoscători, mulți Români din provincie se încălță încă la Paris ori se mulțumesc—spre dauna muncii naționale—cu mărfurile incomparabil mai proaste și mai puțin durabile, prin urmare mai scumpe, cene vin încă de-a gata de peste granițe. Tot așa, admirând în palatul artelor mânușile acele—din fericire încă albe!—cu care un anonim a figurat în cortegiul funerar al poetului V. Alexandri (!) ne-am întrebat: pentru care cuvint lipsește dar de acolo pomul din fructele căruia a gustat odinioară strămoașa noastră Eva, sau cel puțin cheile paradisului de unde noi, strănepoții ei, stăm încă și astăzi izgoniți pe nedrept?..

Dar selecțiunea o dată făcută, abia atunci putem zice că începe rolul cel mai greu și cu adevărat pedagogic al comisariatului general care, s'ar conveni să fie în totdeauna ales dintre adevărații bărbați de știință, nu numai adinc cunoscători ai materiei economice, ci și crescuți în largile vederi sintetice, iar nu familiari doară cu chițibușeriile unor analize prea speciale... Căci obiectele acelea astfel selecționate, al căror număr și varietate nesfârșită poate dovedi, cu înfățișarea lor brutală, numai bogăția pământului și energia activității productive, nu urmează doar să fie aruncate la împlinare de cătră hamalii care le transportă în incintă după capriciul sosirilor zilnice.—ci grupate cu așa ordine, sistemă și metodă, încit din înrudita lor alăturare și după indicațiuni cât mai specifice și complete, vizitatorul să poată scoate cu cea mai puțină osteneală, prin comparațiuni care sar

În ochi, cel mai mare folos instructiv din inspecțiunea fiecărui grup izolat.—Din acest punct de vedere, cu toate criticile ce i s'ar putea face, și cu toată sfiala cu care el însuși a adoptat-o, noi aprobăm fără rezervă acea clasificare economică, pe care comisarariatul ne-a împărțit-o în circulările sale: Agricultură, silvicultură, horticultură, creșterea vitelor (cu piscicultură și pescuit), mine și cariere, industrii, geniu civil și militar, instrucție și educație, arte frumoase, igienă (cu asistență publică, etc) și cult,— în afară de secția retrospectivă: trecutul —sînt într'adevăr, în 11 linii mari și simple, grupate toate ramurile de activitate umană care, prin diviziunile și subdiviziunile lor ulterioare, aveau să formeze întreaga schemă ideală a expoziției jubilară. Ne așteptam dar ca tot pe atâtea pavilioane, secții sau grupe de pavilioane, să ne deie și în fapt înrățișarea sintetică și complectă a fiecărui ram special de muncă. Cită deosebire însă de la planurile alcătuite pe hirtie, în liniștea bogatelor biblioteci, și până la înfăptuirea lor în învălmășala cîmpului, acum un an încă pustiu !

*

Ar fi greu să arătăm anume aici —unde nu ne ocupăm desigur nici de turiștii de trei zile, nici de mulțimea gălăgioasă a importunilor gură-cască —tot aceia ce nemulțămeste pe vizitatorul serios, care dorește să plece din expoziția jubilară cu un bagaj de cunoștinți folositoare. Neplăcerile lui multiple s'ar putea totuși pune în legătură cu împrejurarea unică : nu că acel primitiv plan *economic*, cu liniile lui simple și largi, despre care am pomenit, ar fi fost înlăturat cu desăvîrșire; ci pentru că, fără a'l putea elimina, i s'a întretesut aceluia un altul —cărui i-am zice *administrativ*, dacă s'ar prezînta ca o concepție conștientă —cu care cel dintăiu se bate mai pretutindeni în capete, stricînd prin menajul lor puțin armonios, economia întregului edificiu.

Fie că fondurile, de la început disponibile, vor fi fost absorbite cu ridicarea acelor construcții definitive, menite să asigure pentru cîteva generații imortalitatea organizatorilor, care s'au văzut nevoiți în urmă să restrîngă numărul pavilioanelor efemere, dar absolut necesare; fie pentru că aceștia se vor fi crezut obligați să respecte „unitatea administrativă“ a unor întreprinderi și gospodării aparținînd persoanelor de drept public sau chiar numai unor particulari calificați; fie din cauză că, în lipsa unor temeinice cunoștinți, ei nu s'i puteau da samă de proporțiile cediferitele noastre industrii le au în lumea reală, așa că nu aveau prin urmare nici un criteriu științific în determinarea mărimii suprafețelor ce cu anticipare aveau să le-o atribuie; —mai probabil însă din toate aceste pricini la un loc, materialele adunate în expoziție nu numai că nu se găsesc astăzi grupate după normele admise în acea schemă ideală, dar, rătăcite în micul număr al pavilioanelor oficiale, unde se grămădesc fără chibzuită socoteală, ni se înfățișează mai pretutindeni într'o vecinătate

care contrazice cel mai elementar bun simț și fac ca, cercetarea ori-cărui ram de industrie ce ne interesează în special, să poată fi dusă la capăt numai cu o mare oboseală, ca un joc de paci-ență, urmărindu-i cu greu fragmentele în numeroasele grupări de fapt, sămănate adeseori la distanțe prea mari.

Spre a exemplifica aceste afirmațiuni îndrăznețe, în spațiul restrins ce ni-l poate acorda chiar cetitorul cel mai clement, vom spune că doritorul a cunoaște, de pildă, starea sericiculturii romine, nu trebuie să se mulțumească a vizita numai secția zoo-tecnică din pavilionul agriculturii dimpreună cu școlile de agri-cultură grupate mai departe în același despărțimint, deși—în afară de graficul arătător al dezvoltării acestei culturi—poate vedea acolo variate și reale producțiuni de gogoși și borangic. El va trebui să mai cutriere și alăturata complexă construcțiune în care, pavilionul «Mine și cariere» îi va înfățișa pe lângă bo-rangic și gogoși, instrumentele și procedeele de cultură; pe cînd aripa vecină, a industriei casnice, îi va da prilejul să vadă și alte nouă produse sericicole, precum și industrializarea lor în frumoasele țesături pe care, școala ieșană de sericicultură a so-ților Mironeanu, le expune acolo în șirul atelierelor profesionale. Iar dacă vizitatorul va voi să plece cu conștiința împăcată, va trebui să se îndrumeze atunci, urcînd la deal, până la acel „mod-el“ de casă țărănească, unde studiind creșterea viermilor de mă-tasă, el va avea prilejul să mai facă și o repetițiune a celor până aici învățate...

Nici măcar agricultura nu este complet reprezentată în ma-rele dar insuficientul ei pavilion special. Județul Dorohoiu care, pentru cuvintele arătate, își are aiurea clădirea sa proprie, figu-rează aici numi cu v'r'o biată duzină din probele prețioaselor lui cereale, în timp ce agricultura rațională care se face la fermele d-lui D. T. Apostolu, poate fi văzută abia la o altă extremitate a expoziției, în rîndul rezervat pentru grajdurile animalelor. Și încă, spre a-și desăvîrși cunoștințele sale agricole, studioul va trebui să mai viziteze și alte multe exhibițiuni particulare, între care, cele mai de samă, ale domeniilor coroanei și eforiei spitalelor civile, fără a mai pune la număr chioșcul bogat al d-lui G. Gr. Cantacuzino, «blocul administrativ» al domeniilor căruia, trebuia—fără-îndoială—respectat!

Dacă aceste pilde nu ar fi îndestulătoare, am putea adăugi că pavilionul oficial al industriei nu cuprinde nici măcar a zăcea parte din produsele marilor noștri industriași, așa că pielăria, mobilierul, caroseria, fierăria și cazangeria, sticlăria, ceramica, produsele chimice, etc. etc., trebuiesc căutate mai ales în alte diferite pavilioane, nu numai private ci chiar oficiale, pe cînd velnițele și morăritul—ajunse la o așa înșămnată dezvoltare în Moldova—nicăiri nu sînt reprezentate aici de cît în starea lor cea mai rudimentară. În schimb însă, deși avînd pavilionul ei special, găsim pretutindeni, la domeniile coroanei ca și în pavi-lioanele închisorilor, ori al județului Dorohoiu, acea fermecătoare—

prin sobrietatea desenului și prin cromatica sa minunată—industrie casnică a țărancelor noastre, de care ne place să apropiem, cu gîndul, și pavilionul regal,—unde expune M. S. regina—și casa artelor, dar mai ales acel mic și de bun gust chioșc al surorilor lor, doamnele romine, ale căror degete de zine minuiind cu o deopotrivă măiestrie acul și dalta, pictura ori pirogravura, au știut să se înalțe de la agreabilul industriilor artistice, până la perfecțiunea a chiar artei industriale...

Și acuma, spre a-și face o idee completă de activitatea industrioasă a femeilor, dacă nu se va simți obosit, cetitorul va putea întreprinde foarte utile exerciții gimnastice alergînd, de la pomenitul pavilion al industriei casnice, unde numai cu greu își află locul lor artisticele costume și broderii lucrate în școlile profesionale de fete și în confecțiunea cărora—în urma indemnului dat de curtea noastră regală—predomină astăzi pinza națională;—până la acel elegant și prezumțios pavilion de «Mode și confecțiuni», iar de aici la chioșcul primăriei capitalei, care, pentru vitrinele sale puțin vizitate, s'a rezervat lucrările măestre ale școlii ce patronează, și însfirșit, tocmai la palatul artelor, acolo unde, în locul cel mai frecventat, industrioasa Ella a organizat, pentru noi, aceea interesantă a sa reclamă a îmbrăcăminteii retrospective femeiești....

În fine, dacă l'ar seduce și o comparațiune a micilor industrii exercitate de sexul mai puțin frumos, cetitorul va trebui să deie fuga de la mărginașul pavilion al meseriașilor, în care expun meșteșugarii de astăzi, tocmai la centralul palat al artelor unde, într'una din aripele lui principale, va putea studia cu interes pe mult mai bine pregătiții meseriași de mine, în expoziția școalelor de arte și meserii, pe cit de bogată și variată, pe atît de înghezuată și întocmită cu cel mai puțin estetic *je m'en-fichisme*.—Și tot pentru edificarea cetitorului, s'ar mai putea adăugi că silvicultura trebuie căutată între «Mine și cariere», pe cînd industria enologică, întrezărită numai la pepinierile Statului din pavilionul agriculturii, are o urmare în cel al industriei și în multe altele particulare, spre a se întregi abia în bolta de sub palatul artelor, fără a se da însă nicăiri de urma interesantelor ei procedee, de cit doar printre aparatele speciale, expuse în galeriile private ale mașinilor agricole.—Tot așa, pavilionul pescăriilor se completează cu basinul în care d. G. Gr. Cantacazino ne arată cultura păstrăvilor, pe cînd investigațiile asupra conservelor de pește, începute în același pavilion, trebuiesc să fie urmărite tocmai într'al agriculturii, de oare-ce—după cum afirmam—s'a ținut probabil să se respecteze «unitatea administrativă» până și a fabricii de conserve (pește, legume și cărnuri) din Iași!

Căutînd a scurta aceste exemplificări obositoare, ni se pare aici nimerit locul a lua apărarea onoratăului comisar general, impo-

triva celor care'l invinuesc că ar fi ținut—nu știm pentru ce motive—să facă, fără nici o chibzuială, vivisecțiunea ministerului de instrucțiune publică, pe care l'a îmbucățit într'adevăr în nu mai puțin de patru ori cinci pavilioane. Părearea noastră este că—afară de una—toate aceste operații chirurgicale erau de rigoare, scopul expoziției fiind economic iar nu administrativ, și, dacă avem ceva de obiectat, este numai puțină consecință logică ce s'a pus în exhibițiunea membrilor amputate. După cum școlile de agricultură figurează foarte nimerit alături cu micii și marii cultivatori agricoli—între care d. Ion Lahovary, călare pe calul său Djin, pare a solicita zimbetul ironic al galeriei;—tot așa, pentru același cuvint, adică înlesnirea cercetărilor comparative, școlile profesionale de fete ș-ar fi avut locul lor indicat în mijlocul confecțiunilor ieșite din atelierele private, pe cind cele de arte și meserii, nu s'ar fi găsit nicăiri mai firesc așăzate de cit în vecinătatea mărfurilor expuse de meseriași... Și atunci, ministerul instrucțiunii publice să fi avut bunul simț a-și concentra, pe lângă materialul și procedeele școlilor primare și secundare, și pe acel al învățămîntului universitar rătăcit acum în palatul artelor, după cum, prea bine, ministerul de justiție a adunat și expus la un loc toate procedeele de falsificare a monedelor și testamentelor, spre a dovedi desigur mulțimii care le studiază cu cea mai profundă atențiune—și pentru cea mai mare bucurie a d-lui I. L. Caragiale—că avem și noi falsificatorii noștri naționali!

Nu se poate vorbi însă despre logică și bun simț, fără a nu se pomeni, măcar în treacăt, acel frumos și monumental palat al artelor—în acelaș timp Panteon și magazin de *bric à-brac*—despre care s'ar putea scrie volume întregi... În jurul unui muzeu arheologic, foarte atrăgător și instructiv unde, între altele, ni se expun, la distanță de 18 veacuri, cele două mărețe poduri aruncate peste Dunăre, se desfășură o imensă galerie circulară în care se încăleacă—in promiscuitatea lor savantă—lucrurile cele mai disparate. De la maxilarele animalelor preistorice, colecționate de rivna vr'unui dascăl sirguincios, ori bocalele cu preparate anatomice ale profesorului Juvara, așa gustate de specialiști, până la suvenirile pioase ale unor familii pe cit de ilustre pe atit de nevinovate, din garderoba căroră comisariatul a ținut să transpoarte însă aproape tot ce era *exprimabil*, nimic nu lipsește acolo: nici seria instrumentelor muzicale apocaliptice a d-lui T. Burada, nici colecția nesfirșită a pendulelor și inelelor, care ar face gloria celui mai pretențios anticar...

În mijlocul acestei strinsuri, noi ne apropiem numai cu sfială de acel templu unde hodinesc marii noștri morți, zugrăviți în cea mai mare parte de penelul egal și acum adormit al lui Jiquide... Și acolo, în grădina florilor universității noastre, privirea ni se înalță cu o adincă simpatie cătră acel care a fost odinioară Vasile Conta, singurul dintre «filosofii» noștri compilatori ai manualelor de logica ori psihologie, care a știut să se ridice până la închegarea de sisteme metafizice și care, din col-

țșorului lui modest și întunecos—nici moartea nu pune oamenii la locurile lor!—privește nedumerit cum se răsfată mai jos, în văzul tuturor, rătăcit acolo desigur numai prin greșala regretabilă a vr'unui hamal, profilul suficient al provincialului obscur—fost prefect de județ, spune inscripția—care își aruncă încă, din cadru-i elegant, privirea postumă a ochiului său de Lovelace!... Să plecăm!—Spre ieșire ne îndrumă o îndoită tribună paralelă, pe soclul căreia, în mărimea lor acuma egală, se însiră busturile defuncțiilor noastre oameni de stat, selecționate însă numai cu cea mai mare îngrijire și vădită chibzuință: deoparte liberalii avind în frunte pe fascinantul lor I. C. Brătianu, de cealaltă conservatorii în cap cu chibzuitul lor Lascar Catargiu, spre a ni se ilustra poate—cu excluderea junimiștilor—teoria atât de agreată, în cele mai înalte cercuri, a celor două partide de guvernământ! Și față cu atita platitudine pentru transcendentalismul constituțional,—nici o scuiță aici, ca atențiune măcar pentru acea secție de igienă, pe care nu o găsim nicăiri....

Din toate aceste amănunte reiesă, credem, impresiunea totală că în alegerea colaboratorilor săi științifici,—vorbim aiurea despre cei artistici—onoratul comisar general a avut cel puțin o mină nenorocită. El nu a știut să-și recruteze sfetnicii săi dintre oamenii aceia în stare să-i completeze lipsurile proprii și distinsei sale personalități și care—fie și cu prețul de a-și anina interesele lor chipuri în părății pavilioanelor—să poată răspunde cu succes la întreita întrebare ce le-o pune expoziția: ce, cât și cum producem?—Dacă, după cum am văzut, aceia ce producem ni s'a înfățișat fără nici un spirit științific, și dacă la întrebarea *cât* producem, răspund numai în linii mari alcătuirile intuitive ale diferitelor servicii statistice, apoi a treia și cea mai interesantă chestiune: *cum* producem, a rămas aproape fără răspuns. Astfeliu, uimit de bogăția și varietatea produselor acestei țări, pe care *de visu* le constată în expoziție, și admirind, pe creditul datelor statistice, progresele activității noastre industriale în cei din urmă 40 ani,—cercetătorul nu-și poate da samă, cu nici un chip, dacă activitatea aceasta ș'a însușit ori nu, în acest răstimp, metodele și procedeele cele mai nouă, de oare-ce acestea mai nicăiri nu-i stan complect la îndămină. Din această cauză, el nu poate afla dacă utilajul nostru industrial ne pune ori nu în măsură să luptăm și pe viitor, victorioși, în rindul celorlalte popoare, și cu atât mai mult, el nu găsește nici o lumină care să se răsfringă asupra celorlalte probleme, mai amănunțite, ale politicei noastre economice interne *)—La această regulă generală sint

*) Cu primocidia chiar de a nemulțumi pe cetitorul nostru, căruia i-am promis aici numai vederi generale, vom cita doua exemple privitoare la agricultură: Dacă instrumentele agricole întrebuințate în marile exploa-

negreșit și unele excepțiuni și, cu o vădită mulțumire, noi menționăm aici acel pavilion al regiei monopolurilor—de aceea așa de vizitat—unde materialul este înfățișat cu tot luxul unei metode științifice. Dar de aceasta intru nimic nu poate fi învinuit d. dr. C. Istrati, de oare-ce statul este acela care, monopolizând din vreme unele industrii, le-a putut sustrage acum de la metoda exhibitivă a comisariatului general...

Spre a întregi capitolul de față, vom adăugi că pentru orientarea sa în acel dedal al căilor, aleelor și stradelor—17 k. m. lungime—complectat cu esplanade, terase și piețe, botezate toate cu nume de domnitori, înalți demnitari, savanți și literați—între care profesorul de fizică E. Bacaloglu suplinește probabil numai în chip cu totul provizoriu pe absentul Eminescu;—precum și pentru orientarea sa în nu mai puțin complicatul dedal din lăuntrul pavilionelor, unde adeseori lipsesc indicațiunile cele mai necesare, vizitatorul nu are—până în clipa în care scriem aceste rânduri—nici o călăuză lămuritoare și nici măcar un plan oficial al expoziției *). Orfan în labirintul orașului de sub poala Filaretului, el rămâne la discreția unui personal de serviciu—și acela prea rar—cu desăvârșire nepregătit spre a-i da vi'o informație precisă sau măcar utilă și care nutrește în schimb, adeseori, o bunăvoință prea cunoscută în țară la noi, spre a mai fi fost nevoie să figureze și la expoziția jubilară.

III

Ori cine cunoaște cit de puțin istoria orașului București și topografia lui—mai mult monotona—va conveni împreună cu noi

tațiuni pot fi văzute din belșug prin galeriile mașinilor agricole, nicăiri nu ni se arată—pentru comparațiune—acele ale micilor cultivatori.—Pe de altă parte, etichetele celor peste 6,000 probe de cereale adunate în expoziție, care poartă numele cultivatorilor respectivi, nu ne spun nimic în privința calității acestora, așa că noi nu putem nici măcar afla dacă, și în ce proporții, țărâncea noastră agricolă ia ori nu parte la expoziție... Și totuși, indiscrețiunea comisariatului general ar fi fost foarte necesară, dacă nu pentru altă-ceva, cel puțin spre a se pune în legătură mica și marea cultură cu calitatea cerealelor respectiv produse și arătate pe etichete, prin greutatea lor hectolitică. S'ar fi putut scoate astfel oare-care concluziuni foarte interesante cu privire la *producția calitativă* a celor două soiuri de exploatare, complectându-se științele statisticii oficiale, care ne dau numai cifra comparativă a producției lor *cantitative*.—Se vede însă că organizatorii expoziției agricole nu au avut nici o idee de înșămănătatea unor asemenea investigații!

*) Abia după 15 Septembrie, și probabil pentru uzul neapărat al juriilor constituite și convocate, a apărut, într'un volum de 294 pagini: „Călăuza-catalog oficială” a expoziției.—Articolul nostru fiind încheiat, regretăm că nu ne putem folosi de ea de cit doar pentru a reproduce, din introducerea istorică semnată de d. profesor universitar D. Onciul, următoarele rânduri pe care le găsim la pagina 98: „Actualul minister conservator... nu se prezintă însă ca o formațiune care să dea măsura capacității partidului conservator și a serviciilor ce el poate aduce țării”.—Aceste rânduri vor explica poate, până la un punct, de ce și expoziția jubilară nu a putut da *măsura capacității* noastre, a Românilor.

ca alegerea locului pentru expoziția jubilară s'a făcut în chipul cel mai judicios, de altmăntrelea, după indicațiuni vechi de mai multe decenii. Din punct de vedere istoric, trebuie să ne amintim că pe acel câmp al Filaretului, zis odinoară *al libertății*, chiar în inima expoziției, și poate tocmai în acel punct unde—spre a pleca apoi în direcțiuni diametral opuse—se întâlnesc o clipă cele două drumuri care poartă numele sugestive ale lui I. C. Brătianu și Lascar Catargiu, s'a consumat în anul 1848 marea hecatombă a regulamentului organic. Și iarăși, nu trebuie să se uite, că din cenușa aceea a ieșit mai târziu burghezia biruitoare, al căreia triumf umple acum nu numai întreaga expoziție, ci și rîndurile conducătoare ale partidelor noastre politice, unde, după ce a absorbit în sinu-i vechile clase privilegiate, prea curînd uitătoare a unui trecut încă apropiat, își astupă astăzi urechile cu hidrofila și principiară vată Știrbey, spre a rămînea surdă și indiferentă la revindicările surorii sale mai mici: țărănimea... Din punct de vedere topografic, cîmpul Filaretului, mărginit pe de lături aproape numai cu drumuri publice (pe dreapta, totuși, marele parc al institutului metereologic) și strîns ca'ntr'o potcoavă la partea lui nordică de o mare colină semi-circulară,—se întinde spre meazăzi și foarte aproape de chiar centrul orașului, ocupînd împreună cu dealul superior un spațiu ce are forma aproximativă și simbolică a unei cruci ortodoxe, puțin cam neregulate. Piciorul acesteia se împlintă în piața mare și modernă a *Viitorului*, unde ia contact cu orașul, creștetul ei se razimă tocmai pe șoseaua lui Șerban-Vodă, privind spre cetatea morților, iar brațele-i se termină: cel stîng într'un punct ascuțit, pe cînd cel drept se lățește pe partea culminantă a dealului, acolo unde se ridică astăzi *arenale romane*, construcție care dacă nu ne poate da impresia covârșitoare a amfiteatrului flavian, de 16 ori mai mare, poate totuși cuprinde peste 5,000 spectatori.

Din această descriere sumară, se poate lesne întrevădea bogăția mijloacelor pe care nici o expoziție din lume, poate, nu le-a avut și pe care topografia pitorescă a locului ales, le pune la îndemîna colaboratorilor artistici ai d-lui dr. C. Istrati. Inchipuirea acestora—este locul a o spune—a fost la înălțimea topografică a situațiunii: O mare alee triumfală—a *Independenței*—în partea joasă a expoziției, mărginită cu pavilicane luînd proporția unor palate, largă de 50—60 metri și traversată în toată lungimea ei de un parter artistic, sămănat cu plante rare—și statui *rarissime!*—înterupt din cînd în cînd de basinuri răcoritoare, până colo în fund, unde, complectînd acest dreptunghi pe care'l creează numai fantazia perspectivei—monumental și dominînd de la cea mai mare depărtare întreaga panoramă—să se înalțe un palat mareț în simplitatea lui, desfășurînduși aripele-i în linie dreaptă, sus, sus de tot, tocmai deasupra spumegoasei cascade, pe frontalul cel mai înalt al dealului... Apoi, înaintînd în lăuntru dreptunghiului, spre acea frumoasă esplanadă care poartă numele regelui sărbătorit, și pe care ne-o ascund în parte—de-

zagreabil—chioscurile Rigler și Feder, ni se deschide, ca printr'o ba-ghetă magică, vederea aceia splendidă a clădirilor destinate să rămie, înșirându-se pitoresc deoparte și de alta a palatului artelor, pe muchia semicercului care, înlăuntrul potcoavei sale puternice, stringe voluptuos lacul de argint... Acesta, luind spre bază forma fantastică a unui uriaș cimpoi, este încunjurat de toate părțile, până colo departe—ba chiar presărat în cele trei insule ale sale, legate de maluri prin poduri artistice—cu pavilioane și chioșcuri nenumărate, ai căror păreți policromi și acoperișuri suprapuse, ne dau iluzia unei mici lumi de pagode liliputiene...

Iar toată această expoziție romină se cuprinde în minunatul parc, desemnat de către un specialist francez, în cuprinsul căruia s'a răsădit o vegetație bogată de peste 60,000 arbori și aproape 160,000 plante forestiere și de florărie, pe acele 19 hectare destinate plantațiilor, pajiștilor și elegantelor partere.—Dacă pe lângă frumusețile acestea vom adăogi bogăția apelor—2 hectare—in care se reproduc înmulțindu-se peste 5,000 lămpi, electrice ori nu, pusderia aceia de candelă multicolore ce împrejmuește lacul, basinurile și parterul, precum și decorațiunile tricolore, vechi cunoștințe de la solemnitățile naționale, care înfățișind mărcile județelor împodobesc aici toate aleele principale,—cetitorul își va putea face atunci o palidă idee de aspectul feeric ce'l ia expoziția când se îmbracă în haina-i de sărbătoare și își va putea zice, cu drept cuvânt, că artiștii noștri nu au cruțat nimic—mai ales cheltuețile—căutând să compenseze, dînd ochilor, tot aceia ce savanții organizatori ai expoziției jubilar, nu au fost în stare să poată da minții...

Dintre toate străduințele lor, mai vrednică de laudă ni se pare însă aceia, care a căutat să imprime expoziției jubilar caracterul unui loc de întîlnire aproape rominesc.—Se poate zice că în afară de palatul artelor, unde concesiunea făcută arhitecturii internaționale este aproape complect răscumpărată de expozițiunea acolo cuprinsă a pictorului Grigorescu—penel minunat, care singur a izbutit până acuma să ni redeie psihicul nostru etnic, în strînsa lui legătură cu mediul ambiant;—în afară de secesionistul pavilion austriac, de acel unguresc, care prin decorațiunile lui picturale ne amintește copilăria noastră cu lăzile ei de Brașov; afară înfine de acel francez, așa de sărăcăcios mobilat, și negreșit de arenele romane, precum și de alte cîteva construcțiuni mai însemnate, pe lângă mulțimea chioscurilor aruncate la întimplare și executate fără caracter,—total contribuie aici a ne da iluzia, iar mai ales convingerea posibilității în arhitectură, a unui stil cu desăvîrșire național. Arhitecții noștri—este adevărat—nu'și puteau modela construcțiunile lor după vre-unul dintre foastele noastre palate domnești, căci voevozii romini nu urmăreau eternitatea—se vede—decît în locașurile hărăzite Celui etern, pe cînd ei se mulțumeau, pentru dînsii, cu clădiri numai vremelnice, ale căror urme abia doar le mai vedem... Dar—și întru aceasta meritul artiștilor noștri este mai mare—ei au știut ca din

crîmpeie: liniile mari și simple ale clădirilor străvechi, acoperișurile cele înalte în vederea marilor zăpezi, ferestruicele cele înguste de grija dușmanului năvalnic și crud, ici o poartă frumoasă de intrare ori turnul sugestiv al unei clopotniți, dincolo cerdacul odihnitor sau pridvorul larg și comod, aiurea frida estetică ori numai dantela măiastră a mănăstirii lui Negru-Vodă, sau chiar întreaga galerie de coloane ori scara pitorească luată deadreptul dintr'un arfundaric,—din toate aceste motive răzlețe, ei au știut să improvizeze acele palate impunătoare, desigur prea complicate, însă care îmbrățișează totuși așa de armonios extremitățile esplanadei Carol I și ne afundă, cu gîndul, în trecutul mistic și depărtat... Vizitatorului să nu se oprească însă aici, ci să'si sature sufletul, admirînd ori numai gustînd, ici cetatea medievală a lui Tepeș-Vodă, reproducere aidoma după turnul întărit de la Cheia Argeșului, colo biserica *Cușitul de argint*, în care va recunoaște unul dintre locașurile ridicate de Stefan-Vodă, aiurea *cula* boerească, în același timp locuință și cetate, consacrată aici secțiunii cultelor; în colo, pe *calea Moldovei*, casa boerească mai modernă, cu frumoasele ei scări și pridvoare, în care se adăpostește administrația domeniilor coroanei, și hanul vechiu de poștă unde expune direcția respectivă, și infine toate acele construcții răzlețite și cu caracter mai mult etnografic: Ici pavilionul Transilvaniei, o casă de peste munți, în care Romîni de acolo, alături cu Istrianii, expun industria lor casnică și—in tablouri și monografii—activitatea așa de rodnică a institutelor lor de bancă; colo, în stilul mănăstirii Putna, pavilionul Bucovinei cu țesăturile ei remarcabile și reproducerea citorva monumente istorice, apoi Basarabia care, obosită, ne întimpină în chipul unei Rutence cu ochii albaștri spălăciți, adusă din ținutul Hotinului, dar care se dă drept moldovancă «pentru că se supără domniî dacă spune altfelu!»—și infine Macedonia, însingerată, locuind—din greșală poate numai—intr'o culă turcească!—Și toate aceste înfăptuiri ale arhitecturii romînești se întregesc cu casa gospodărească din Bucovina, cu diferitele ospătării frumos înălțate din lemnul munților noștri, cu stîna și cu casa «model» din județul Muscelului, lipsind însă—cu drept cuvînt, în această expoziție jubilară—cocioabele sărăcăcioase de pe malurile Prutului, Siretului ori Dunării, pe lângă care ar părea, totuși, un adevărat palat mizerabila *casă de la Poradim*,—o atracție a expoziției—în care a iernat suveranul Romîniei în timpul glorioasei sale campanii din Balcani!

*

Cetitorul care ne-a urmărit cu răbdare în excursiunile noastre, dacă, prea greoiu spre a urca scara obositoare din turnul lui Tepeș, nu a profitat să admire de acolo, din cerdacurile bine orînduite, vederea splendidă ce se desfășură de la arenele romane asupra întregii expoziții, prelungindu-se până colo departe în mijlocul orașului,—va putea să guste, acum, cel puțin frumoasa

perspectivă ce i-o rezervă terasa Cuza-Vodă, luind loc pe scările palatului artelor, între statuetele aproximative ale lui Alexandri și Goleșcu.... O vedere tot așa de interesantă, mai măreață însă prin puterea ei sugestivă, o va putea îmbrățișa ocolind lacul până la alea *Independenței*, în capul căreia cercetind o clipă planul în relief care înfățișează pe pământ «cimpul luptei de la Plevna»,—se va opri tocmai la mijlocul căii triumfale, acolo unde și fac față pavilioanele industriei și agriculturii... Ca o diademă superbă i se înalță înaintea ochilor palatul artelor, așezat pe fruntea unui cap închipuit, dar care răsare totuși mindru și puternic din «decoltajul» elegant al esplanadei Carol, pe când la dreapta și la stînga lui, spectatorul are—modernizînd galanta alegorie a ministrului lui Enric IV—cele două mamele care hrănesc astăzi întreg poporul român!..

Și numai acum abia îl vom îngădui noi să guste, în fine, din acele distracțiuni mai puțin intelectuale, pe care le găsește aici din belșug. Începînd de la grota fermecată, hipodromul vienez, cinematograful vorbitor, ori teatrul de varietăți, și până la beraria fraților Czell ori a profesorului universitar Basileșcu,—dacă nu va prefera cumva armonioasele acorduri ale orchestrei rominești, așa bine alcătuită de artiști nemți, care de nicăiri nu poate fi mai bine ascultată, ca de la chioșcul cofetăriei Drăghiceanu. Iar dacă se simte stăpînit de un sentiment și mai substanțial, va găsi atunci alinarea lui, fie la pavilionul austriac, unde, voluptuoasele valsuri vieneze îl vor face să aprecieze și mai bine bucătăria impecabilă, al cărei picant se resimte abia în nota finală, fie în acel *restaurant royal* care numai de frica progromelor studentești s'a metamorfozat în „ospătăria regală”. fie însușit prin celelalte circiuri populare, unde literatura rominească este și ea reprezentată, de acel cunoscut Marion, care servește și acolo obișnuiților săi clienți „soacra” sa limbută, cu spume de astădată numai la... guler. Cetitorul va trebui să ocolească însă cu prudență—spre a și cruța ale sale cele mai gingase sentimente—bufetul acela unde cărnoasele Hebe, pogoaritoare din Atila, toarnă droguri ametoitoare în eticele lor cupe, deși ar putea întîlni acolo originalul, mai mult simpatic, al acelui bust turnat în bronz care,—alături cu fotografiile frumoșilor berbeci și armăsari crescuți la Codrenii d-lui Vasile Lascar,—împodobește așa de nimerit pavilionul județului Dorohoiu.

Iar luîndu-ne rămas bun, noi ne vom duce în vremea aceasta să ocupăm obișnuitul nostru loc pe modesta bancă de la pavilionul agriculturii, spre a arunca de acolo încă o ultimă privire spre acel majestuos pavilion regal, în același timp chivot—in care se adăpostește, între steagurile purtate de morții noștri eroici, simpla dar marea coroană de oțel,—și școala de adulți, la intrarea căreia, bine stîlatul jandarm ține cursuri de bună-cuviință dinastică, nu numai muritorilor de rînd, ci chiar și foștilor miniștri care, poate prea bine crescuți la școala parlamentară engleză, vor să și păstreze și aici intact capul lor.....

prețios acoperit. — Și, de la locul nostru modest, privind scara aceea complicată, dar totuși frumoasă în complexitatea ei, ne întrebăm cu sfială: Nu este ea oare prea mare, și prea întortocheată, pentru ca să poată ajunge, peste marea de capete, până sus, sus de tot, glasul mulținii care, nepregătită încă pentru emigrare, și prea puțin organizată pentru răscoală, își pune acolo nădejdea ei toată?... Iar în clipa aceeași, în liniștea naturii tăcute și în gălăgia burgheziei care petrece fără grijă, ne apare strălucind, prin galeria superioară a coloanelor rare, fâșiile unui sânin ceriu albastru...

O nestîrșită mulțumire se revarsă atunci asupra întreg sufletului nostru, și numai cu regret privirea ni se coboară pe acest pământ plin de patimi meschine, unde în genunea ambițiilor extravagante și egoiste, abia întrezărim strălucirea stelară a sufletelor entusiaste.... Colo, drept în fața noastră, statuia — parcă simbolică — a bătrînului C. A. Roseti, singura la locul ei, în preajma căreia s'ar fi căzut să-i vedem pe toți colaboratorii mai de samă ai regelui Carol. — privește cu mirare bustul celebrului chimist francez Lavoisier, mort la 1794, care spre a pătrunde în expoziția jubilară, s'ar fi încarnat, zice-se, în trupul unui chimist român... pe cînd, dincolo, departe, în dreptul intrării principale chiar, unde am fi văzut cu plăcere, dacă nu se putea însuși chipul regelui jubilar, cel puțin un monument alegoric. — ne apare *smirna* în uniforma lui de general sanitar, un alt chimist: Carol Davila, neuitat încă, desigur, nu atît pentru lecțiunile sale universitare, cit pentru caritatea lui neîntrecută... Și apropiindu-ne acum de poarta monumentală, pe care, măscat reliefate, cetim atitea virtuți cardinale: «credință», «prevedere», «muncă», «economie», «știință», «pricepere», «voiuță», «cultură»... ne umple un sincer și adînc regret că păreții aceia n'au putut fi încă și mai mari, spre a scăpa de pieire cit mai multe asemenea vorbe, atît de abstracte, dar așa de sonore, măcar citeva veacuri de acum înainte, până cînd acel *magnum etymologicum* al academiei romine, le va putea transmite pe toate, intacte, urmașilor!

Nu putem însă părăsi expoziția jubilară fără ca gîndul nostru să nu se îndrepte acum spre acel vrednic comisar general, care a izbutit să ne prezinte aici nu numai o icoană fragmentară a țării sale bogate și frumoase, ci chiar și o parte însămnată din viața-i politică, cu acea a ei caracteristică indiferență pentru problemele sociale, și cu acea desăvîrșită nepăsare pentru administrația științifică a izvoarelor ei de bogăție.... Și ne întrebăm: Care este răsplata acestui om în lupta ce a purtat-o, cu încăpăținare, dar înfine victorios, împotriva întregii aproape opinii publice?... Iar răspunsul nu se face așteptat.

Din locul acesta unde ne aflăm acum, noi vedem căzînd perpendicular pe poarta de intrare axa ideală a expoziției, care trecînd prin mijlocul parterului înflorit, țintește drept înainte,

spre Panteonul cuprins în palatul artelor. Iar pe axa aceasta, întilnim iarăși imagina aceluiași Roseti pe care—răstignit, la distanțe estetic proporționate, între cei doi chimiști—noi l'am privit adeseori numai cu cea mai respectuoasă nedumerire... Și abia acum, ni se revelează în fine legătura nematerială și simbolică ce unește, într'o entitate superioară, pe cei trei morți de o valoare așa de neegală..

Priviți-i!... Cariera științifică a d-lui dr. C. Istrati nu începe oare într'un laborator de chimie, sub aripa ocrotitoare, a celuia, a cărui statuie—de trei ori mărime naturală—o întâmpinăm cu mirare în chiar pragul expoziției?... Și cariera sa politică nu începe deasemenea în jurul aceluși, pentru vremile lui mare visător, care prin ziarul său *Romanulu* a propovăduit învățăturile ce au înfruntat atâtea generații, și sub a cărui inspirație a fost scrisă fără îndoială și acea voluminoasă *Pagină* *)?... crizalidă negreșit democratică, dar cu atât mai monstruoasă, pentru că palpa într'însa viața unui economist și barbat de Stat conservator!... Iar cariera lui de savant, se datorește cui, dacă nu aceluși părinte al chimiei franceze, al cărui bust tronează în centrul expoziției jubilară și care, chiar cu prețul de a fi violat cele mai elementare legi, nu numai de embriologie, ci și de metempsicoză... spiritistă, a ținut totuși să se mai reincarneze încă o dată pentru a inventa Francezele inutile, după ce, în prima sa viață pămîntească, făcuse de mult descoperirea fundamentală și fecundă a oxigenului!?

Să tacă deci invidia și să ne închinăm cu toții înaintea supra-omului și a faptelor sale! Iar dacă România, ingrată, va uita să-și toarne vr'o dată în bronz sau marmură sentimentele ei adînc recunoscătoare,—el, să aibă cel puțin mîngierea că a știut să ne dăruiască, în chiar sinul expoziției jubilară, acel monumental triptic în care se schițează, cu o modestie încă ne mai atînsă, principalele momente ale vieții sale idealiste... dovedindu-ne astfel că ș'a urmărit și găsit răsplata—ca ori-ce conștiință dezinteresată—numai în propria sa operă, asupra căreia lăsăm și noi în fine să cadă perdeaua.

*

Un simplu *memento*, deci, despre acele serbări și congrese nesfîrșite, fatal legate de ori-ce expoziție, cu prilejul cărora muzele romîne au venit, în hora lor vie, să-și aducă și ele prinosul lor anului jubilar.—Începînd de la luptele atletice, cărora matroanele romîne le acordă încă o atenție încordată, mai mult

*) *O pagină din istoria contemporană a României* de dr. C. I. Istrati, 500 pg. București 1880.—lucrare în sprijinirea concluziilor căreia se fac bogate și numeroase citații din ziarul *Romanulu*, dintre care alegem, ca încă de actualitate, următoarea mai caracteristică: „La 1864 clăcașii au fost împroprietăriți dar n'au trecut de cît 14 ani de atunci, și mai mult de jumătate din ei au ajunsă a rămînea fără pămînt și într'o pozițiune mai rea, în mare parte, de cît erau înainte de desființarea clăcei”. (Vezi și *Romanulu* din 12 Sept. 1880).

jignitoare pentru *decadentismul* intelectualilor noștri contemporani... și până la acele «nunți țărănești» cu alaiul lor pitoresc, la care, în automobilele lor moderne, însiși miniștrii au venit să binecuvinteze, după pilda lui Crist, taina care prezidă la sporul populației, — cite nu s'au petrecut în atotcuprinzătoarele arene romane ?

Acolo l'am auzit pe inimosul Delavrancea electrizînd mulțimea cu a sa apologie a poeziei populare, din a cărei paletă a știut să-și împrumute nuanțele cele mai vii pentru stilul său din belșug colorat ; și tot acolo, am văzut desfășurîndu-se *Povestea neanului*, acea revistă mai mult *fin de siècle*, în care defilează totuși întreg frământatul nostru trecut... În costumele de zeci de mii de lei, — împrumutate, zice-se, cu director cu tot, de la teatrul național, — și în lipsa artiștilor demisionari, ne-au apărut acolo recruții aceia, care abia încăpeau, și numai de frică, în pielea distinselor personaje ce aveau să ni le reprezinte, și care, prin stîngăcia lor ridiculă stîrneau ilaritatea spectatorilor, mai adeseori de cît entuziasmul tocmiți să'l provoace... Iar în mijlocul unor asemenea scene eroi-comice improvizate, este oare de mirare dacă mîna sacrilege a bătăiosului *impresario* — vai, triplă infamie ! — se va fi ridicat până și asupra celui care odinioară — spun istoricii — a întrupat o clipă visul tuturor Romînilor ?..

În schimb, ce moment înălțător, și care cu nici un chip nu poate fi redat, pentru acei care nu l'au trăit, acela cînd sufletele a zeci de mii de oameni, învăluite de flăcările unui entuziasm delirant, se topeau într'o singură ființă, de ordine superioară, pe care abia acum o întrezărește sociologia modernă : mulțimea... Numai arta, inspirată însă de frământările aceleia, poate provoca asemenea zguduri uriașe, în stare să se măsoare cu cele mai mărețe ale naturii... Și cu recunoștință gîndul ni se duce la corurile minunate venite aici, din toate anghiurile Daciei, spre a ne face să simțim, prin focul armoniei lor, că sub cenușa sterilă și deprimantă a doinelor noastre, ca și sub scoarța ingrată a vulcanilor, arde încă nestins jăratecul în stare să purifice totul !...

Și tot geniului muzical al poporului datorim și acea operetă (*Moș Ciocîrlan*) în care, pe un libret mai mult naiv, artistul bucovinean a știut totuși să brodeze cu măiestrie admirabile motive românești, pe care *rasta-crația* noastră națională nu s'a scoborit însă, să le asculte, în lojile ei rezervate dar rămase pustii...

Iar acum, cine se va bizui să înregistreze măcar, întreaga teorie a congreselor numeroase în care, de la membrii olimpici ai celor mai transcendente societăți de știință, și până la cele mai modeste corporațiuni profesionale, toți Romîni au ținut să-și afirme activitatea lor de specialiști?... Savanți de toate categoriile, medici și institutori deocamdată ; sociologi (!) notari, veterinari și moașe, mai tîrziu, cine va rămînea fără congresul său jubilar?... De regretat este numai că organizarea acestora s'a fă-

cut cu o așa chibzuință, încît unele din anunțatele lor ședinți nici nu au putut fi deschise, din pricina peremptorie că nu se înscrisese, măcar un singur membru, în secțiunile lor respective... pe cînd mulți specialiști de valoare, nu știm pentru ce motive, au rămas departe de asemenea întîlniri uneori roditoare. Desigur însă că noi nu putem cerceta aici activitatea acestor congrese, care, dealtmîntrelea, nu va putea fi pe deplin apreciată de cît numai atunci cînd ele'și vor da la lumină voluminoasele lor lucrări; totuși, mai mult de cît caracteristic ni se pare ecoul ajuns pînă la noi, din adunările acele mai consistente ale medicilor, instituțiilor și băncilor populare, în care, ca un alt: „Este ceva putred în Danemarca!“ s'au ridicat invinuiți impetuoase și unanime împotriva rău năvălirii noastre administrațiuni...

Nota internațională ce am constatat-o și în expoziție, nu putea să lipsească mai ales dintr'această gamă intelectuală. Am avut dar acel congres internațional al proprietății literare, onorat cu prezența mai multor distinși oaspeți străini, ale căror persoane fizice pășind acum pe pămîntul țării, au anticipat desigur, cu mult, viitoarea lor faimă literară... Între aceștia, ni s'a prezentat totuși, un «număr extraordinar», în ființa aceluia literat astronom și savant om de litere, numit Camille Flammarion, care a binevoit să renunțe o clipă la favorita sa planetă Marte, pentru *steaua* aceia, mult mai puțin strălucitoare, a generoasei Romîni... Negreșit că constelațiunile noastre, cele mai ilustre, au ținut să'l sărbătorească pe distinsul bărbat cu toate onorurile și banchețele cuvenite; iar, din discursul d-lui ministru al instrucțiunii publice, noi am aflat cu mulțămire că — în eclipsa totală a gloriilor literare daco-romane — d-nii Holban, Pătrașcu și Xenopol *), au binevoit să primească sarcina, chiar prin sine însăși dificilă, de a figura acolo *ex officio* pe strălucirii noștri absenți...

Septembrie

George Kernbaeh

*) Pentru celitorii noștri aceia, care nu pot fi în curent cu tot ce se publică la noi, menționăm că d-nii M. Gr. Holban, N. Pătrașcu și Al. D. Xenopol, funcționează ca directori ai publicațiilor lunare respective: „Revista idealistă“, „Artă și Literatură“ (București) și „Arhiva“ (Iași).